

MORÁLVÁLSÁG

Az emberek mindig megérik a történelmi pillanatot, szent és valami mámoros egyetemességbe kapcsoló megremegés fogja el őket, mely ércessé és visszhangossá teszi a szót, csillogóvá és könnyessé a szemet, olcsóvá az egyén életét. A halhatatlanság fergetege magával ragad szemetet és értéket egyaránt, és messzire látszó fényel sugározza őket. Érdemesnek látszik vérrünk árán is beletermékenyülni a jövőbe és utolsó szavunkat, gesztusunkat ércé keményíteni.

A történelmet a teremtő vagy romantikus korok csinálják, harcos idők, melyek mindig szociális jellegűek, embereknek rég várt, önkéntelen egymásra találása, ösztönszerű egybefonódása, melyben egy új s még szavakba sem foglalható életfelfogás, erkölcs nevében cselekszik a közösség öntudatlan felbuzdultsága, hogy tetteit majd a rákövetkező klasszikus kor igazolja, s ösztöneit dogmákba, törvényekbe foglalja és konzerválja.

Ma a realizmus dekadenciáját éljük, de közénk ékelődött már egy eljövendő, teremtő és új értékelésekre áhító kor csirája, s ez elsősorban azokat az egyetemes és ösztökélő érzéseket fogja megteremteni, melyek a cselekvésnek csak vakmerő és biztos imperativusait ismerik. A technika kipárnázta, a természettudományos gondolkodás céljá, egyetlené és az egyén összetételében folytatástalanná, tehát becessé tette életünket, a demokratizmus felszabadította egyéniségünket, de meghizlalta önzésünket is, melyet a társadalom lelkiismerete a tulajdonjog paragrafusába kodifikált, s megtanultuk nem félni a halált, de félni életünket. A realizmus utolsó hullámvonala, az impresszionizmus megbénította akaratomkat, cselekvőképességünket, ez élet passzív és tehetetlen élvezőivé tett, hitetlen megértőké és hívő elítélőkké. Az erkölcs pedig meghalt vagy

mechanikussá lett az úgynevezett valláserkölcssel, s egy új erkölcs kialakulását csak a mai zűrzavaros káosz, a morálnak teljes anarchiája sejtetheti. El kellett következnie Platón korszakának, mely hivatott és hivatlan szofistákkal töltötte meg Athén agoráját és utcáit, hogy felvessék a morál legelemibb kérdéseit, és órák hosszat találgatva feleljenek ilyen kérdésekre: mi az a jó, ki a derék ember? (Elég csak egy pillantást vetnünk mai életünk lehangosabb agorájába, hírlapjainkba, hogy számról számra a legváltozatosabb és legfurcsább erkölcsi riportokba botoljunk.) És, istenem, ki az, aki biztos szóval, kemény igazságként meg tudná nekünk mondani, hogy ki most a becsületes, a hazafias, az igaz, hogy ki most a „derék” ember?

A keresztény középkor és a reformáció korát nem tekintve, nincs talán egyetlen kor sem az európai civilizációban, mely annyira a morál kérdésein sarkallna, mint a mai, s mégis e kérdések feltevésében, az életjelenségek megítélésében sohasem volt akkora összevisszaság, fejetlenség, az egyetemes érzések kialakulására éppen a liberalizmus és realizmus természeténél fogva sohasem volt oly kevés kilátás, mint ma. Mint minden forduló kornál, úgy most is felfakadt mögöttünk az egész múlt, lehetetlenné száradt régi életforrások kibuzognak, meggyőződések szöszlókra találnak, régi, elavult hangok újra hallatszanak, s e nagy összevisszaságban megébred minden, amiért valaha vér folyt, ami valaha érték volt, a múlt felkínálkozik, hogy rajta lendüljünk át a jövőbe. És e sokféle hang zűrzavarában még sejtő megérzése sincs, nem hogy tudatos meglátása lehetne a jövő erkölcsének. Valami általános nagy bizalmatlanság távolítja el egymástól az embereket, szeretünk miint szemlélők és megértők félrevonulni, s ha összeverődünk, tudatos és gyermeces mulatozással csináljuk a múlt analógiáit. A tényeknek és embereknek csak rosszszisztemű magyarázatait fogadjuk el mindjárt és örömmel, hogy szellemi fölényünknek hízelegjünk és cinizmusunkat tápláljuk. Éppen ezért csinálhat ma mindent, kinek akarata van, bármivel indokolt, és fanatizmusa bárhonnan eredő, mert sok a céltalan, irány-

talán és bizonytalan ember, akinek mindennemű akarat és akármilyen fanatizmus imponál.

Érdekes és szomorú ezt a morálválságot társadalmi életünkben megfigyelni. Híres embereinkről sohasem lehet biztosan tudni, hogy valami váltóhamisítás, büntetőjogmentes csalás vagy valóságos érdem kapta-e fel nevüket. Hamar felejtjük a miertet, s az ismert neveknek feltétlen hódolással csináljuk compliment-jainkat. Pénzre vagy szerelemre éhes hisztériákat ma a közönség vállalai fölé emel, s holnap a kúria intenciói szerint lecsukják őket, a technika minden vívmányával felszerelt rablók filozófusok könyvével a zsebökben gyilkolnak, s a mai élettalajból gyökerezetteknek mondják magukat, miközben a nép kapkodja fényképeiket, és kultuszt űz életükből. A komplikált és szövevényes üzleti világ fő cinkosai vidáman élnek irigyelt kirakatéleteket, s az igazságszolgáltatás, mely a tulajdonjog megsértését torolatlan sohasem hagyja, a közönség ellen vétőkkel szemben majd mindig tehetetlen.

Egész érzelmi életünk s belőle táplálkozó morálunk anakronizmus, a becsület kínlódása a megalkuvásig s a tisztátlanok vagy jóllakottak fegyvere a meg nem alkuvókkal szerűben, a cinizmus kényelmes pajzsa, mely mögött szabadon garázdálkodhatik s támadhatja a jóhiszeműeket. És mentsvára a máig el nem érkezetteknek, kik még erőt szívnak belőle, és hallják a világosságtól elzárt sziklafalak közt a hangot, mikor szegény echó már rég a tengerbe fúlt.

Lehetetlen a mai idők s a XVIII. századi racionalizmus dekadenciája között a sok feltűnő hasonlóságot észre nem vennünk; akkor a rokokók affektáltsága és cinikus érzelmi élete ellen először Rousseau kiáltotta el magát, s belőle indult ki a XIX. század elején az érzelmek reneszánsza, a szentimentalizmus, mely egy nagy, síró közösségbe érezte össze az embereket, hogy megcsinálhassák művészetükben a romantikát, politikájukban a demokratizmust. E századvég éppoly tarka összevisszasága volt irányoknak, eszméknek, s éppúgy együtt járt a sok. kölcsönös, egykorú hatás mellett azzal, hogy a múlt elhalt irányai és eszméi is egyszerre feleledtek, mint az ma észlelhető. Akkor is az érzel-

mek felfrissülése, regenerálódása következett előbb, s alkotta meg a maga új morálját, melynek nevében keményedtek akarattá és tetté a szent felbuzdulások.

A mai életkörülményeknek is ki kell végre alakítaniok a maguk érzelmi életét, mely individuális irányából kétségtelenül az egyetemes, nagyobb perspektívájú, szociális érzelmek termeléséhez fog vezetni, melyek összetettségüknél, változatosságuknál fogva egy sokkal magasabb lendületű szívéletet fognak teremteni s egy egészen új morált létrehozni. A cinizmusnak el kell hallgatnia, mert a tettekhez hit, meggyőződés és lelkesültség kell.

Mindenesetre biztató jelenség, hogy közéletünkben a régi morál egy emberben hajthatatlan akarattá és elszánt fanatizmussá sűrűsödött, mert erre felelnie kell előbb-utóbb egy új morálra támaszkodó, hatalmas akaratnak és a tömegek lelkéből kiverődő rettenthetetlen, áldásos fanatizmusnak.